

## ΕΝΟΤΗΤΑ 23: Η ελληνική οικονομία και κοινωνία κατά τον 19<sup>ο</sup> αιώνα (σελ. 69-71)

*Η εδαφική και πληθυσμιακή εξέλιξη της Ελλάδας κατά τον 19<sup>ο</sup> αιώνα*

- Έκταση → μικρή → Πρώτη επέκταση: 1864 (Επτάνησα) / Δεύτερη επέκταση: 1881 (Θεσσαλία-Άρτα)
- Πληθυσμός → 1830: 750.000 / Ομαλή αύξηση σε όλο το 19<sup>ο</sup> αιώνα (λόγω χαμηλής οικον. ανάπτυξης)
- Αστικά κέντρα: α) Αθήνα (20.000 κάτοικοι το 1834 – 200.000 κάτοικοι το 1907), β) Πάτρα, γ) Σύρος, δ) Πειραιάς (προς τα τέλη του 19<sup>ου</sup> αι.)

*Η ελληνική οικονομία κατά τον 19<sup>ο</sup> αιώνα*

- Αγροτικός τομέας → κυρίαρχος στην ελληνική οικονομία
  - ύπαρξη πολλών εθνικών γαιών (5 εκατομ. στρέμματα) → παλιές οθωμανικές περιουσίες → αρχικά μένουν ανεκμετάλλευτες ή καταπατώνται → τελικά διανέμονται το 1871 (Αλ. Κουμουνδούρος)
  - Πρόβλημα τσιφλικιών της Θεσσαλίας → μεγάλες οθωμανικές γαιοκτησίες που καλλιεργούνταν από δουλοπάροικους (κολίγους) → Περνούν στα χέρια Ελλήνων γαιοκτημόνων το 1881
  - Κυριαρχία του μικρού κλήρου (οικογενειακές μικρές ιδιοκτησίες)
  - Κυριότερα προϊόντα: σταφίδα, ελιές, καπνά, σιτηρά
  - Κυριαρχία της σταφίδας από τα μέσα του 19<sup>ου</sup> αιώνα → μονοκαλλιέργεια στη ΒΔ Πελοπόννησο → συσσώρευση πλούτου, αλλά και απουσία εναλλακτικής καλλιέργειας → οικονομία ευάλωτη σε κρίσεις (σταφιδικές κρίσεις)
- Εμπόριο → τομέας με μεγάλη βαρύτητα (ειδικά ως προς τις εξαγωγές)
  - Εξαγόμενα προϊόντα: σταφίδες, λάδι (άλλα αγροτικά προϊόντα: καπνά, εσπεριδοειδή, βαμβάκι)
  - Εισαγόμενα προϊόντα: δημητριακά (σιτάρι), υφάσματα, νήματα / Αργότερα: άνθρακας, ξυλεία, μηχανήματα.
- Ναυτιλία → κύριος μοχλός οικονομικής ανάπτυξης
  - Αλματώδης αύξηση της χωρητικότητας του ελληνικού εμπορικού στόλου μετά το 1860
  - Πάτρα: κύριο λιμάνι εξαγωγής σταφίδας
  - Σύρος: κύριο εμπορικό κέντρο της χώρας & όλης της Αν. Μεσογείου
  - Πειραιάς: αναπτύσσεται γρήγορα τις τελευταίες δεκαετίες του 19<sup>ου</sup> αιώνα
- Τραπεζικό σύστημα → Ίδρυση Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος (1841)
  - Ευρύτερη δυνατότητα δανεισμού (μέχρι τότε ήταν ιδιωτικός ο δανεισμός)
  - Δυνατότητα έκδοσης χαρτονομισμάτων
- Βιομηχανία → Αναπτύσσεται με αργούς ρυθμούς
  - Αιτίες καθυστέρησης: 1) έλλειψη κεφαλαίων, 2) μικρή αγορά, 3) έλλειψη πρώτων υλών & καυσίμων, 4) έλλειψη εργατικών χεριών, 5) αδυναμία ανταγωνισμού με τα φθηνότερα εισαγόμενα προϊόντα

- Ρόλος του κράτους
  - Επενδύσεις σε έργα υποδομής (π.χ. σιδηρόδρομοι, οδικά δίκτυα, Διώρυγα Κορίνθου)
  - Δημιουργία ευνοϊκού θεσμικού πλαισίου για επενδύσεις (→ χαμηλή φορολογία επιχειρήσεων)
- Ελληνικό εξωτερικό κεφάλαιο
  - Στρέφεται προς την Ελλάδα μετά το 1870
  - Ευνοείται από την πολιτική του Τρικούπη
  - Πραγματοποιεί ευκαιριακές επενδύσεις
- Γενικός χαρακτηρισμός της ελληνικής οικονομίας κατά τον 19<sup>ο</sup> αιώνα: Αργή ανάπτυξη, χαμηλότερη από αυτή της Δ. Ευρώπης, αλλά υψηλότερη σε σχέση με αυτή των υπόλοιπων βαλκανικών κρατών

## *Η ελληνική κοινωνία κατά τον 19<sup>ο</sup> αιώνα*

- Γενικά
  - αργή αλλά συνεχής κοινωνική μεταβολή
  - βαθμιαία αστικοποίηση → ενίσχυση των αστικών στρωμάτων

## *Κοινωνικές ομάδες στην ελληνική κοινωνία του 19<sup>ου</sup> αιώνα*

- Αγρότες
  - συντριπτική πλειονότητα του πληθυσμού (70-80%)
  - κυρίως μικροϊδιοκτήτες / εργάζονται οι ίδιοι με τις οικογένειές τους στα χωράφια
  - εξαίρεση: κολίγοι της Θεσσαλίας → οικονομικά εξαρτημένοι από τους τσιφλικάδες
- Αστικά στρώματα
  - όσοι ασχολούνται με: εμπόριο, ναυτιλία, τραπεζικές εργασίες, βιομηχανία-βιοτεχνία & ορισμένοι υψηλόβαθμοι δημόσιοι υπάλληλοι
  - έχουν δυναμική παρουσία και διαρκώς ενισχύονται
- Εργάτες
  - κυρίως γυναίκες και παιδιά
  - εμφανίζονται αργά λόγω της αργής εκβιομηχάνισης της ελληνικής οικονομίας
  - ζουν σε άθλιες συνθήκες

## *Κοινωνικοί μετασχηματισμοί*

- Μετανάστευση
  - συνηθισμένο φαινόμενο στα φτωχά κοινωνικά στρώματα
  - εντείνεται το 19<sup>ο</sup> αιώνα κυρίως λόγω των σταφιδικών κρίσεων
  - προορισμοί: Ελληνικές παροικίες (π.χ. Αίγυπτος) / Η.Π.Α. (τέλη 19<sup>ου</sup> αι.)
- Αγώνες των κολίγων
  - απαίτηση αναδιανομής των κτημάτων
  - ένοπλη σύγκρουση με το κράτος (Κιλελέρ – 1910)
  - Τελικά αναδιανέμονται αργότερα τα κτήματα
- Εργατικό κίνημα
  - 1870: πρώτες εργατικές απεργίες (καπνεργάτες στην Καβάλα)
  - Κυκλοφορία φιλεργατικών εντύπων και εφημερίδων
  - Διάδοση σοσιαλιστικών ιδεών
  - 1891: Πρώτος εορτασμός της Εργατικής Πρωτομαγιάς

- Γυναικείο ζήτημα
  - αναγνώριση δικαιωμάτων στις γυναίκες
  - έμφαση στο ζήτημα της εκπαίδευσης των γυναικών, που ήταν παραμελημένη